

De Zwarte stern in de Krimpenerwaard.

De zwarte stern is van oudsher een kenmerkende broedvogel van moeras, plassen en veenweidenpolders. In de Krimpenerwaard is de soort een bekende verschijning die er van oudsher tot broeden komt. Oorspronkelijk was de soort in vele delen van ons land te vinden. Zelfs in waterarme delen als Drenthe of Brabant was de soort bekend van veengebieden en vennen .

Al decennia lang nemen de aantallen broedparen van de zwarte stern af. Het eerst werden de meer geïsoleerde gebieden verlaten zoals het eerder genoemde Drenthe en Brabant. Ook in het oostelijke rivierengebied verging het de soort slecht. En zelfs in erkende waterrijke grasland gebieden, als de Noord-Hollandse veenweiden en droogmakerijen en de Friese polders, nam de soort sterk af of verdween er vrijwel geheel.

Het merendeel van de overgebleven paren zwarte sterns komt momenteel tot broeden in het Hollands-Utrechts veenweidengebied. De meeste recente aantal schattingen gaan uit van een populatie die rond de 1000 tot 1250 broedpaar voor ons gehele land zal bedragen (SOVON, Vogelonderzoek Nederland 2002).

In een uitgebreide aantalsanalyse concluderen Van Winden et al (1996) dat sedert de jaren dertig tot vijftig de soort met 90% in ons land is afgenomen. Aanvankelijk lijkt de afname voort te komen uit areaal inkrimping a.g.v. van droogmakerijen en moerasontginning (Haverschmidt 1933). Vanaf halverwege de jaren zestig, begin jaren zeventig zien we ook een afname in op zich nog geschikte gebieden.

Ook in de Krimpenerwaard is een duidelijke afname van de soort te constateren. In de veertiger jaren had de broedpopulatie een omvang van meer dan 400 broedparen. In de zestiger jaren was dit al gehalveerd tot maximaal 200 paar en halverwege de jaren zeventig waren nog ca 120 paar in het gebied aanwezig (Mayenburg en Den Breeyen 1973). Sedert deze periode is de soort intensief gevolgd in de Krimpenerwaard. Aanvankelijk werd de soort jaarlijks gebieddekkend geïnventariseerd door Den Breeyen. Later heeft Terlouw dit werk over genomen hierbij geassisteerd door leden van de Natuur- en Vogelwerkgroep Krimpenerwaard en medewerkers van de Stichting Het Zuid-Hollands Landschap

Aanvankelijk werd de grootste afname van de zwarte stern toegeschreven aan de afname van krabbescheer en grote insecten. Ook de ongunstige situatie in het overwinteringsgebied, waar perioden van zeer grote droogte optraden, werd vaak als oorzaak verondersteld.

Momenteel staat de soort volop in de belangstelling. Zo wordt in de Krimpenerwaard al vele jaren met vlotjes gewerkt. Aanvankelijk is hiermee gestart in polder Vlist-westzijde door De Bruyn. Later hebben diverse particulieren ook her en der vlotjes uitgelegd en is het Zuid-Hollands Landschap gestart met het uitleggen van vlotjes om de sterns te stimuleren op rustige en veilige plaatsen te gaan broeden. Recent is op initiatief van Landschapsbeheer Zuid-Holland een werkgroep actief die het uitleggen van vlotjes voor deze soort stimuleert en faciliteert. De weidevogelgroep Krimpenerwaard heeft dit initiatief mee genomen in haar werkzaamheden.

Evenals in de andere gebieden blijkt het bieden van alternatieve broed gelegenheid goed te werken. Vele van de uitgelegde vlotjes zijn snel bezet. Dit verwonderde enigszins daar, met name in de noordelijke Krimpenerwaard, er een overvloed aan natuurlijke broedgelegenheden in de vorm van krabbescheer vegetaties aanwezig is en nooit weg is geweest. De voedselkwaliteit is wel matig in de Krimpenerwaard. Kleine vis is nog in grote hoeveelheden voor handen, maar grote insecten zijn schaars goed geworden. Een ander knelpunt lijkt de toegenomen drukte in het landelijk gebied. Enerzijds is het agrarisch grondgebruik veel intensiever geworden wat resulteert in vaker uitgevoerde landbewerkingen en vaker mensen in het veld. Anderzijds is de recreatie druk sterk toegenomen en schromen

recreanten en natuurliefhebbers zich niet om zwarte stern kolonies te betreden of zelfs met boot of kano te bezoeken. Deze aspecten lijken niet specifiek te zijn voor de Krimpenerwaard. Zowel in Friesland als in polder Demmerik werden foerageer problemen en verstoring door landbewerkingen en recreanten als belangrijk knelpunt aangegeven.

Om meer zicht te krijgen op beide aspecten is in de periode 1998 – 2003 de zwarte stern in de Krimpenerwaard intensief gevolgd. Bij vele nesten werden gegevens over legsel grote, jongenproductie, voedsel en voedingsfrequentie alsmede oorzaken van mislukken van legsel of sterven van de jongen vastgelegd.

In genoemde periode zijn in totaal 132 legsels gevolgd op bovenstaande aspecten. De 132 gevolgde legsels hadden gemiddeld 2,73 eieren. Hiervan kwam gemiddeld 1,91 jong per nest uit zodat uiteindelijk 252 jongen gevolgd konden worden. Vaak bleek het onmogelijk om exact te constateren om welke reden jongen waren verdwenen of gesneuveld van in totaal 114 jongen (45%) konden geen gegevens worden verzameld. De wel achterhaalde oorzaken waren respectievelijk, verlaten (5,9%), predatie (8,9%), verstoring door terrein werkzaamheden (15,1%) en verstoring door recreatie (10,5%). Slechts van 14,6% van de uit het ei gekomen jongen bleek te kunnen worden vastgesteld dat ze ook daadwerkelijk vliegvlug zijn geworden. Hoewel het van 45% van de uit gekomen jongen onbekend is of ze vliegvlug zijn geworden lijkt dit resultaat onvoldoende om de populatie op peil te houden.

Uit bovenstaande blijkt dat de zwarte stern erg verstoring gevoelig is in met name de jongenfase. Hoewel onvoldoende geschikte gegevens voor de interpretatie van verstoring in de eifase aanwezig zijn bestaat de indruk dat de soort in deze periode redelijk tolerant is ten opzichte van verstoringen.

In de Krimpenerwaard bleek de kleine jongenfase vaak samen te vallen met de oogst van de tweede snede grasgewas door agrariërs en de eerste snede van de reservaatgebieden. Regelmatig is geconstateerd dat de oudervogels met voedsel in de bek op enkele sloten afstand heen en weer vlogen terwijl op het perceel grenzend aan de nesten met kleine jongen werd gemaaid, geschud, ingewierst of geperst. Van de aanwezigheid van vee trekken de vogels zich in de regel niets aan. Uit bovenstaande gegevens is de conclusie getrokken dat zwarte stern vlotjes met name moeten worden aangeboden in sloten naast percelen die in de kleine jongen fase worden beweide. Binnen de reservaten van het Zuid-Hollands Landschap is deze kennis sedert 2002 gebruikt om het beheer op aan zwarte sterns kolonies grenzende percelen op rust in de kleine jonge fase toe te spitsen.

Met betrekking tot het voedingsgedrag werden dezelfde 132 legsels (252 jongen) gevolgd. In totaal werden 5271 minuten besteed aan waarnemingen over voedingsfrequentie en soort voedsel. Gemiddeld werd hierbij elke 7,2 minuten een keer gevoerd. Hetgeen overeenkomt met 8 voedingen per uur. Van het aantal voedingen kon in 77,7% van de gevallen de prooi worden vastgesteld. Het betrof de volgende prooidieren vis (29,6%), regenworm (9,2%), bloedzuiger (12,1%), juffer/libel (14,2%) en bij hommelen (12,2%). Als we kijken naar de prooidieren zien we dat met uitzondering van vis alle prooien tot de kleine prooidieren behoren. Dit verklaart het relatief hoge aantal voedingen per uur. Wel kunnen we stellen dat het voedsel aanbod in de Krimpenerwaard voldoende gevarieerd lijkt.

Naast bovenstaande gegevens werden tijdens het werk nog tal van interessante gegevens verzameld. Zo bleek het relatief vaak voor te komen dat een eendachtige graslandbroeder in de directe bescherming van zwarte stern legsels een nestplaats had gekozen. Naast slobeend (6x) is dit vastgesteld van krakeend (2x), kuifeend (1x) en zomertaling (2x). Ook het broeden op het land, veelal een uitgetrapt oever gedeelte of kale, natte plek ter hoogte van een kolonie op de aangrenzende sloot kwam vaker voor dan verwacht. In totaal werd 6 x een legsel op de oever aangetroffen in de 4 jaar van onderzoek.

Veel van de zwarte stern is nog onbekend en aanvullend onderzoek zal de komende jaren nodig blijven, gelukkig wordt dit inmiddels onderkent en wordt er van verschillende zijde aandacht besteed om tot meer inzicht te kunnen komen in de behoeften van deze mooie soort. Hoofddoel zal echter moeten zijn het veiligstellen en realiseren van geschikte leef-, broed- en foerageergebieden.

In 2003 heeft het Zuid-Hollands Landschap met behulp van een subsidie vanuit het soortbeschermingsplan Krabbescheer en Groene glazenmaker 3 structuurrijke oevers ten bate van landbiotoop voor de Groene glazenmaker kunnen aanleggen. Uiteraard komt deze inrichting indirect de voedselbiotoop voor de zwarte stern ten goede.

In 2004 heeft Het Zuid-Hollands Landschap wederom een subsidie verkregen. Nu wordt de natuurorganisatie met behulp van het Sternfonds van Vogelbescherming Nederland in staat gesteld op een drietal plaatsen specifiek broedbiotoop en gunstig voedselbiotoop in de vorm van snel opwarmend water ten bate van aanbod van jonge vis en aquatische ongewervelde aan te leggen. Daarnaast wordt de lokale agrarisch natuurvereniging financieel ondersteund om kolonies in het agrarische gebied bescherming te kunnen bieden en wordt een beperkt verder onderzoek uitgevoerd naar kansen en knelpunten van de zwarte stern in dit specifieke gebied.

Na een eerste aanzet door vrijwilligers en vogelwerkgroep, gevolgd door activiteiten van landschapsbeheer, vereniging agrarisch natuurbeheer en het Zuid-Hollands Landschap kan met behulp van de subsidie door Vogelbescherming vanuit het sternfond een nieuwe impuls aan deze fraaie soort worden gegeven.

Rudi Terlouw.
Regiobeheerder Zuid-Hollands Landschap.

Literatuur :

- Bureau Waardenburg; 2001
Flyer : De Zwarte stern in het Groene hart
- Bureau Waardenburg; in prep
Kansen voor de zwarte stern in het Groene Hart (Basisstudie voor toekomstige beschermingsprojecten)
- SOVON, Vogelonderzoek Nederland, 2003
Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998 – 2002
Nederlandse Avifauna deel 5
- Winden Jan van der, Ward Hagemeyer & Rudi Terlouw; 1996
Heeft de Zwarte stern een toekomst als broedvogel in Nederland?
Limosa 69^e jaargang nr.4 149 – 164